ALEXANDRU BURLACU
Institutul de Filologie
(Chişinău)

PUNCTUL DE VEDERE ÎN PROZA LUI SPIRIDON VANGHELI

Abstract. In literature, told from the human point of view, everything or almost everything was said. For centuries the world is seen and interpreted by the eye and the mind of a writer usually burdened by life experience, by the man with a master's authority and owner of absolute truth, not seldom, in terms of dystopia that foreshadow heaven on earth. The outlook of man has been dominant in philosophy, literature, and arts for hundreds of years.

Keywords: point of view, literature for children, subversive literature.

În literatură, din punctul de vedere al omului, s-a spus totul sau aproape totul. De-a lungul secolelor lumea e văzută şi interpretată cu ochiul şi cu mintea, de obicei, ale scriitorului împovărat de experienţa vieţii, de bărbatul cu autoritate de stăpân şi deţinător al adevărului absolut; nu rareori, din perspectiva unor utopii ce prevestesc raiul pe pământ. Viziunea bărbatului e dominantă în filozofie, literatură, arte plastice etc. pe timp de sute şi sute de ani.

De la metamorfoza bine cunoscută din „Măgarul de aur" de Apuleius până la transformarea şocantă a lui Gregor Samsa, dezumanizat într-o gânganie înspăimântătoare, tot universul existenţial este tratat cu ochiul de expert al bărbatului. Cu cât mai bogată ar fi fost literatura, cultura, dacă s-ar fi impus şi punctul de vedere al femeii, al copilului, este greu de imaginat. Nu vrem să facem o apologie a punctului de vedere, dar astăzi interesează în mod deosebit viziunea nouă asupra universului.

În proza lui Vangheli lumea maturului, viziunea omului atoateştiutor este răsturnată şi rivalizată de perspectivele copilului descoperitor al „Ţării minunilor". Ca nişte Columbi ai unor spaţii neexplorate, Radu, Guguţă sau Ciuboţel devin cercetătorii inocenţi ai unei lumi de poveste. Prozatorul e fascinat de noul punct de vedere, luând de mânuţă mai întâi pe băieţelul din coliba albastră, primul emul al lui Vangheli, care, ca orice românaş, e născut poet. Câtă prospeţime şi farmec emană aceste micropoeme:

„Rodica e nouă, nu demult am adus-o acasă. Am dat pe dânsa flori. Eu un braţ şi tata un braţ. Rodica e mică, dar poate să râdă singură. Are şi două urechi. Cu dânsele încălzeşte perna",

sau: „Rodico, ia ce-i bine! Când eu sunt lângă tine – şi tu eşti lângă mine!",

sau un alt poem într-un vers: „Iazul stă toată ziua în apă şi se scaldă".

BDD-A6783 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:32 UTC)

Într-o lume animată, viziunile copilului, de obicei, sunt concurate polifonic de vocile şi perspectivele omului de zăpadă, a mânzului, a cocostârcilor, a Guguţei, a stelei, a piticilor, a lui Grăia-Singur, a lui Titirică, a Mătuşei Dalba şi a lui Moş Dalbu, a morarilor de-o Şchioapă, a Ghiocicăi, a câinelui Faraon, a mamei pe care o priveşte din turnul dorului şi a tatei pe care îl ia cu ciuboplanul, dar despre care gazeta din Bălţi scria (un alt punct de vedere) că deasupra oraşului a trecut o farfurie zburătoare şi aşa mai departe.

Jocul perspectivelor e dominat însă de privirea naratorului omniscient şi omniprezent care se identifică, până la un punct, cu Guguţă, un contemplativ hulpav de aventuri şi isprăvi. Lumea e scrutată din ciuboplan, din turnul dorului, cu binoclul, de unde şi nenumărate scene memorabile. De aici şi o exemplară *ars combinatoria* a narațiunii ca reprezentare şi a narațiunii ca expunere, a analepsei cu prolepsa, a elipsei, a dilatării, a rezumatului narativ etc., etc.

Dar, dincolo de toate acestea, anume în răsturnarea viziunilor stă tot farmecul prozei lui Spiridon Vangheli, care, centrată pe deformările realităţii în sens hiperbolic sau litotic, probează însemne certe ale unei transfigurări poetice moderne. Vangheli recunoaşte o singură dictatură, dictatura frumosului, a autenticului în fantastic. În elogiul frumosului se află particularitatea fundamentală a prozei sale, de altfel, o calitate ce sare în ochi la prima vedere.

Literatura vremii, suprapopulată de octombrei şi pionieri, care trebuiau să credibilizeze dogmele regimului, se complăcea în subiecte şi precepte realist-socialiste. Cu ruşine ne amintim aici de vigilentul şi faimosul Fofo, de celebra nepoţică învăţând carte pe bunica, de „Moscova iubită, mândră capitală" etc., din care am putea reconstitui o adevărată arheologie a deviantului, a anihilării metodice a identităţii noastre naţionale.

Lumea fictivă a unei asemenea literaturi e dominată de nişte venetici (de alde Tania Ivanova), de nişte mici şi adevăraţi „comisari" ai literaturii oficiale (de genul lui Pavlik Morozov), eroi şi exponenţi ai unei vieţi noi, educaţi nociv în spiritul fratelui mai mare: moldovanul trebuie să fie ascultător, inert, să-şi ştie bine locul. În contextul unei literaturi oportuniste, un Guguţă sau un Ciuboţel, dar şi alţi prieteni ai lor sunt, într-un fel, nişte intruşi care compromit sau, mai degrabă, ar încerca să prostească sistemul. De remarcat că, deşi era de al nostru, Guguţă, cu sau fără voia lui Vangheli, arăta ca un cretin care terorizează pe cei din jur cu felul său de a fi, cu frumosul şi bunătatea sa insuportabilă. Guguţă ajunge, în ultimă instanţă, purtătorul firesc al specificului naţional, iar într-un regim totalitar tocmai naţionalul necontrafăcut devine, din oficiu, un element subversiv. Iată de ce Guguţă şi prietenii săi vor răzbate cu greu în viaţa literară şi în manualele şcolare, căci ei îşi „oficializează" existenţa fie dintr-o inerţie, fie în urma unor metamorfoze şi destinderi ale sistemului.

Oricum, în zadar aţi căuta în opera sa octombrei, pionieri şi partizani. Guguţă rămâne neam cu Trofimaş al lui Druţă, cu Isai al lui Beşleagă, e un fel de Serafim al lui Vasilache la vârsta inocenţei, de altfel, toţi aceştia înrudiţi genealogic cu Nică al lui Ştefan a Petrei.

BDD-A6783 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:32 UTC)

Înzestrat cu un har deosebit şi o sensibilitate rară, Domnia Sa ne-a dat cel mai frumos şi complex „mit al copilăriei", pe care Mihai Cimpoi îl califica drept un mare mit al literaturii basarabene, un mit al paradisului pierdut. Copilul lui Spiridon Vangheli ca *homo ludens*, cum s-a observat, este „un om deplin", el este candidul, ingenuul, e şi o expresie esenţializată a unui eticism ardent. Într-un univers al înstrăinării, copilul lui Vangheli nu e un abulic chiar dacă se mişcă într-o lume virtuală, într-un spaţiu miraculos şi securizant, cu nume de poveste: Trei-Iezi, Pitpalac, Cucuieţi etc.

E o mare taină cum Guguţă a „cucerit" Europa, alte continente. Într-un interviu, acordat unei reviste daneze, la întrebarea – „Care e secretul că Guguţă a devenit atât de popular în lume?" – scriitorul se destăinuia: „Guguţă nu-mi spune nici mie toate secretele sale. Mă bucur, desigur, că el vorbeşte astăzi peste 30 de limbi. Însă, vă rog să mă credeţi, dacă aş fi ştiut dinainte că el va apare în America, va fi tălmăcit în Japonia – asta, se prea poate, m-ar fi încătuşat întrucâtva în lucru. Atunci nu mă gândeam ce interese au copii de pe un continent şi care sunt problemele lor pe alt continent. Am scris, pur şi simplu, despre copilul care sălăşluia în sufletul meu. Drept că la «Guguţă» am lucrat ani de zile şi m-am deprins cu el într-atât că mai apoi nu puteam ieşi de sub căciula sa. Când am scris «Steaua lui Ciuboţel», abia atunci mi se pare că am ieşit din acel câmp de gravitate".

Astăzi Guguţă şi Ciuboţel au câştigat o faimă fără precedent. „Isprăvile lui Guguţă" şi „Steaua lui Ciuboţel" sunt traduse în engleză, franceză, germană, rusă, ucraineană, cehă, slovacă, japoneză, chineză, armeană, letonă, maghiară, bielorusă, turcă, lituaniană, bulgară, finlandeză, estonă, arabă, georgiană, hindi, italiană ş.a. în tiraje de ordinul milioanelor. Anume prin Guguţă, afirma Grigore Vieru, obţinem cea mai strălucită izbândă a scrisului nostru pentru copii. „Guguţă e un Făt-Frumos al nostru. Ciuboţel, Grăia-Singur, Titirică… sunt ca şi Guguţă, expresia copilăriei adevărate, nefalsificate literar, purtătoare a frumosului şi a libertăţii interioare… Iată de ce opera acestui mare scriitor pentru copii va fi mereu şi cu acelaşi interes citită şi de copii, şi de omul matur".

BDD-A6783 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:32 UTC)